

Ivan Štarha: Moravský zemský archiv v Brně 1839-1989. Dějiny ústavu. Věnováno 165 výročí založení archivu. MZA Brno 2003, 205 s.

6. Po rozdělení do krajských archivů(1954-1960) (str. 113 – 161)

Zemědělsko-lesnické archivy (str.141 - 153)

V roce 1919 zřízený Státní archiv zemědělský dostává po roce 1945 nové úkoly: 1945 konfiskace pozemkového majetku – jeho správce Národní pozemkový fond – mu svěřuje péči o zámecké archivy konfiskovaných velkostatků, po 1948 přibývají i velkostatky znárodněné podle zákona o revizi pozemkové reformy. Úkoly nemohl zajistit centrální archiv sám, tedy zřízení oblastních archivů – jako součást příslušných správ lesního hospodářství.

Přelom roku 1949/1950 byla naplánována celorepubliková síť oblastních zemědělských archivů (OZA). Pro Jižní Moravu měly vzniknout:

OZA Bučovice + pobočky: Boskovice, Brodek u Nezamyslic, Buchlov, Kroměříž, Kunštát, Rájec nad Svitavou, Tovačov – určená sběrná oblast – 41 velkostatkových archivů

OZA Moravské Budějovice:

OZA Dačice: Nová Říše – sběrná oblast 3 velkostatkové archivy

OZA Třebíč: Telč - sběrná oblast 7 velkostatkových archivů

OZA Znojmo: sběrná oblast 11 velkostatkových archivů

OZA Žďár nad Sázavou: Nové Město na Moravě, Velké Meziříčí, hrad Pernštejn, Předklášteří u Tišnova

OZA Židlochovice: Brno, Hodonín, Moravský Krumlov, Líšeň, Mikulov, Miroslav, Náměšť nad Oslavou, Rajhrad, Rosice, Valtice, sběrná oblast 15 velkostatkových archivů

OZA Vsetín: Bojkovice, Vizovice, Holešov.

Různé nepřesnosti – ukázalo se, že takto nelze vytvořit. Nová dohoda *Ministerstva státních statků a Ministerstva lesů a dřevařského průmyslu s Ústředním zemědělsko-lesnickým archivem* - rozhodnutím z **27. 7. 1953** byly dosavadní OZA přeměněny na Oblastní zemědělsko-lesnické archivy s působností v roce 1949 zřízených okresů. OZLA Bučovice – 7 okresů brněnského kraje, 9 gottwaldovského kraje. OZ-LA Žďár – 3 okresy jihlavského kraje, 4 okresy brněnského kraje a 4 okresy pardubického kraje.

1955 byly uzavřeny dohody o začlenění ZLA do resortu MV – do státních archivů k **1. lednu 1956**.

Oblastní archiv Bučovice

Vznikl v roce 1949 – Dohodou mezi Státním archivem zemědělským v Praze a Národní kulturní komisí ze **7. října 1948** byl umístěn do zámku v Bučovicích, kde byla od 2. pol. 18. století účtárna lichtenštejnských velkostatků (33 místností v přízemí, 1. i 2. patře – 836,6 m plochy. Pobočky – personálně neobsazené - zámecké archivy: Boskovice, Brodek u Nezamyslic (žádost dr. Gustava Kálnokyho o přezkum občanství a konfiskaci majetku, 20. 8. 1951 přestěhováno do Bučovic), Buchlov, Kunštát, Rájec nad Svitavou, Tovačov (1953 přesunut do ZLA v Janovicích u Rýmařova). Správou byl k **1. 4. 1949** pověřen bývalý důchodní velkostatku Vranov nad Dyjí **Edmund Knesl** (22.7.1914-13.3.1992), k ruce pomocný pracovník **Richard Dürrer**. K **1. 2. 1951** přidělen vědecký pracovník Československé akademie zemědělských věd **Ing. Dr. Alois Jančík** – věnoval se výhradně výzkumu lesního hospodaření - do práce archivu nezasahoval. **1953** přešel ze Žďáru **Metoděj Zemek** a k **1. 5. 1955** **Ivan Krška** – absolvent brněnského archivního studia.

Hned v počátku nutnost přebírání dalších archiválií: další celky z lichtenštejnských úřadů a velkostatků, zajistit zámecké a velkostatkové archivy Bílovice u Uherského Hradiště, Biskupice u Jevíčka, Bohdalice, Uherský Brod, Brodek, Břeclav, Bučovice, Čechy pod Kosířem, Hoštice u Kroměříže, Ivanovice na Hané, Koryčany, Kostelec nad Černými lesy, Kounice, Kvasice, Lešná-

Lukov, Letovice, Lomnice u Tišnova, Luhačovice, Lysice, Malenovice, Milotice u Kyjova, Morkovice, Uherský Ostroh, Pačlavice, Pozořice, Přílepy, Račice, Slavkov, Strážnice, Šebetov, Uhříněves, Velehrad, Veselí nad Moravou, Výšovice, Zborovice, Zdounky a Ždánice. Přebírání trvalo několik let. Líšeň – podle původního plánu pobočka, písemnosti předány do Bučovic 15. 12. 1950, ale 18. 8. 1951 byl líšeňský archiv deponován v Archivu města Brna. Jednání o převzetí archiválií školního lesního statku Masarykův les Vysoké školy zemědělské v Brně (část registratury spojeného panství Královo Pole a Zábrdovice) – námitka AMB, že část fondu je, předána majitelem, od r. 1933 v jejich fondu – 9. 5. 1951 tedy přebírá AMB i další část. Při svážení archiválií pořizován jejich soupis pro Přehled připravovaný SZA v Praze. Hlavní úkoly přebírání archiválií, jejich soupis a od roku 1953 nově provádění skartačního řízení. Archiv shromáždil 3055 bm, v pobočkách 930 bm a jako depozita v O a M archivech a muzeích 458 bm archiválií.

I po reorganizaci ZLA Byl největším na JM. Severní část přešla k A v Janovicích u Rýmařova. Byla zrušena pobočka v Boskovicích a archiválie převezeny do Rájce nad Svitavou – o archiv pečoval bývalý salmovský důchodník Josef Musil, od r. 1954 jeho manželka Milada Musilová. Protokol o začlenění ZLA v Bučovicích do Státního archivu v Brně byl podepsán 30. 8. 1955, (fond 4638,5 bm) převzaty i pobočky (Rájec nad Svitavou, Kunštát, Buchlov i depozita v AMB (protokolárně převzata 3. 9. 1955, ale zůstala na místě). SA v Brně si ponechal pobočku v Kunštátě – s patrimoniem a velkostatkem Kunštát). I Rájec nad Svitavou zůstal pobočkou SA Brno. Bučovice jako pobočka končí 1957, nutnost uvolnit celý bučovický zámek, kam se přestěhovalo ředitelství UP závodů Bučovice. Materiály převezeny do někdejší tereziánské věznice na Cejlu, přidělena SA 20. 11. 1956.

Oblastní archiv Židlochovice

Neobsazená pobočka SZA v Praze, pobočku příležitostně spravoval dr. Emanuel Janoušek a dr. Josef Nožička. 1. dubna 1951 vedením archivu pověřen Alois Menšík (6. 7. 1923.26. 11. 1961) absolvent dějepisu a zeměpisu UNI Brno. K prvním úkolům patřilo zpřístupnit (zrekonstruovat podle čísel původního repertáře) dietrichštejnský rodinný archiv z Mikulova. Archiv umístěn v pěti přízemních místnostech zámku v Židlochovicích. 1951 zde uloženy písemnosti dalších velkostatků (Bohutice, Cvrčovice, Diváky, Dukovany, Hrušovany nad Jevišovkou, Křižanov, Osová, Podolí u Brna, Radešín, Rosice-Veveří, Tulešice-Čermákovice, Višňové a Židlochovice. Zrušená pobočka Moravský Krumlov (Lichtenštejnové a Kinští), na přesunu spolupracovali Dr. Nožička, Edmund Knesl. Pro nedostatek místa v Želechovicích převoz do Žďáru nad Sázavou 18. září 1951, 4 nákladní auta – 878 balíků, tisíce knih, listiny, mapy a plány. Následně předal Alois Menšík i do Žďáru i fondy velkostatků Moravec, Osová a Radešín. Nedostatek místa vedl i k odstoupení velkostatku Podolí. Nutné skartační řízení v jednotlivých lesních závodech. Protokol o předání fondů Krajské správě MV v Brně podepsán 31. 8. 1955. Alois Menšík přeložen do Brna, Židlochovice pouhým depozitářem SA Brno, zcela zrušen v březnu 1959.

Oblastní archiv Žďár nad Sázavou

Vznikl po uvalení národní správy na statky Zdenka Radslava Kinského a jeho manželky Eleonory, dále měl spravovat archivy velkostatků Rozsochatec a Žďár, v roce 1950 měl převzít velkostatek Jimramov. Od r. 1953 se kompetence vztahovala na okresy Jihlava, Žďár n/S., Havlíčkův Brod v jihlavském kraji, okresy Tišnov, Bystřice n/P., Svitavy, Moravská Třebová v kraji brněnském a okresy Chotěboř, Hlinsko, Litomyšl a Polička v kraji pardubickém. Základem velkostatek žďárský, polensko-přibyslavský, Vojnův Městec, Pohled, Jimramov, Chotěboř, Křetín, Rozsochatec. Jako vedoucí nastoupil 30. 5. 1951 Dr. Metoděj Zemek (15. 1. 1915 – 18. 10. 1996). 1. 7. 1953 na vlastní žádost přeložen do Bučovic. Na jeho místo nastoupil Karel Horák – absolvent UNI Brno, ale

1. 11. 1953 nastoupil na dvouletou vojenskou službu, správou archivu pověřen Ing. Jaroslav Švarc ze Správy lesního hospodářství, nutné věci přijížděl vyřídit Dr. Zemek z Bučovic.

1. 1. 1952 nastoupil jako pomocná síla Bohumil Klouček, 1953 ještě na 3 hod denně žďárský kastelán Václav Novák. Další pracovníci Dr. Vladimír Budil, Josef Fajmon.

Fondy se rozrůstaly – koncem roku 1951 18 fondů velkostatků: Osová, Chotěboř, Ledec nad Sázavou, Maleč, Moravec, Nové Město na Mor., Pohled, Polná-Přibyslav, Radešín, Rozsochatec, Světlá nad Sázavou, Soběslav, Vojnův Městec, Žďár n. Sáz. – cca 14 km.

Pobočka na Pernštejně: rodinné a velkostatkové písemnosti Mitrovských; v Předklášteří vlastní velkostatek, ve Velkém Meziříčí – vlastní a Křižanov.

Archiválie na zámku a v 1. patře Žďárské fary.

Do Žďáru přivezeny i fondy velkostatků Červená Řečice, Nový Rychnov, Rudolec-Černá.

Knihovna se rozrostla ze 78 na 1800 svazků.

M. Zemek sestavil 1953 k výročí města katalog *700 let Žďáru nad Sázavou*.

Dr. Zemek vedle OZA fungoval i jako okresní archivář

OZA zrušen k 1.1.1956, předávací protokol podepsán 24. srpna 1955 – 26 fondů. Pobočka Pernštejn 11 fondů – (rodinný archiv, ústřední správa, velkostatky Sokolnice, Pernštejn, Dolní Rožínka, Szarvas, železářny Štěpánov ad.).

Pobočka Předklášteří: 1. září 1955 zjištěno, že je v operativní správě Náboženské Matice. Proto převzetí odloženo, až do termínu předpokládaného přejímání církevních archivů

Oblastní archiv Třebíč

Vznikla jako součást okresního archivu ustanoveného rozhodnutím ONV Třebíč ze dne 18. září 1945. O jeho vytvoření se zasloužil Dr. Vincenc Sameš. S pomocníkem Leopoldem Russmannem (oba v hodinové mzdě) soustředil velkostatkové fondy – Sádek, Budišov, částečně z Brtnice – Collaltové et San Salvatore.

Archiv umístěn v 1. poschodí třebíčského zámku – 2 a půl chodby, 6 depozitních místností – kancelář společná s OA. OA 2 depozitní místnosti.

Pobočka Telč – velkostatek Studené, Telč, Veselíčka.

systemizované místo až v roce 1955 – důchodce JUDr. Robert Pospíšil. Protokol o převzetí archiválií podepsán 25. srpna 1955. 1. 1. 1956 převzat pod krajskou správu Jihlava.

Oblastní archiv Moravské Budějovice

Založil jej správce městského muzea okresní konzervátor profesor František Jech, prostory v zámku MB, který v roce 1945 přešel do správy MNV. Velkostatek MB, Budeč. Písemnosti Správy státních lesů – polesí Budkov, Budiškovice-Dačice, Šašovice, Sádek, Lesonice ad. 1947 velkostatek Želetava ad. Pobočka v Nové Říši – písemnosti Kl ale po sistaci přebírá MZA. Dále Emil Jenerál a okresní archivář František Pol (OA ustaven 1. 1. 1949). 1. 4. 1953 nastoupil do OZA Dr. František Marek, teprve nyní plné fungování. Scelování převzatých fondů – k 1. 12. 1954 OZA MB – 17 fondů – 415 bm, Znojmo 11 a Dačice 4 fondy.

Pozornost věnoval písemnostem zaniklých hospodářských družstev, doporučil vedení kronik na státních statcích.

Plánovaný OA Znojmo nevznikl – pouze pobočka MB – spojena s městským A – spravuje Josef Auer – 31.8. 1955 v kanceláři OA Znojmo protokol o převedení fondů od SA Brno – 10 = 379 bm.

Pobočka Dačice – součást OA – spravoval Dr. František Křížík – předány do Telče.

K 1. 1. 1956 začleněn do SA v Telči, protokol podepsán 25. 8. 1955.

Archivní oddělení KSMV (str. 154 – 161)

Vládní nařízení č. 29/1954 ze 7. května 1954 dalo vzniknout archivní správě MV – řídicí orgán, v krajích byl podřízenou složkou – AOKS - archivní oddělení krajských správ MV.

AOKS v Brně vznikl v 2. pol. roku 1954, sídlilo zpočátku v budově MZA- Žerotínovo nám. 3/5, následně se přestěhovalo do budovy krajské správy MV na Leninově/Kounicově ulici 46. Vedoucím – s titulem náčelník byl do 31. 3. 1960 Ondřej Kozák, náčelník KSMV, vedle něj čtyři civilní zaměstnanci: Blažena Bolečková – na starosti budování archivů národních výborů; Jaroslav Bakala – podnikové archivy, později nahrazen Miroslavem Kuchtou; Antonín Ševčík – evidence jednotného státního archivního fondu; Ludvík Soukup – projednávání delimitací AM, později skartační řízení, později nahrazen Edmund Knesl. Úkolem zajistit budování sítě ANV – městských a okresních, a podnikových archivů. Od roku 1956 začalo AOKS vydávat *Brněnský archivní věstník* – metodické směrnice, zprávy o budování archivů. (1956 – 2 čísla – 16 a 23 s., 1957 – 4 čísla, Od 1958 spoluvydavatelem Státní archiv Brno, přibývají studie o pořádání archiválií + edice (1. č. - 67 s.; 2. č. – 65, 3. č. 66 s. + 30 s přílohy – **Jiří Radimský**: *Po Mnichovu*, šlo o hlášení politických úřadů zemskému prezidentovi z roku 1938, 4. č 115 s.)

Archivní oddělení KSMV v Jihlavě zahájilo činnost **1. 6. 1954**, šéfem náčelník ppor. Vladimír Martének, až 1. 2. 1955 jako další pracovník nastoupil Jaroslav Caha – podnikové archivy, od 1. 1. 1957 Ivana Skalníková; Bohumil Nikl – pro státní archiv a archivy NV – od **1. 4. 1957** první vysokoškolák **Antonín Verbík**, od 1. 10. 1959 **Ivan Štarha**; v posledním čtvrtletí 1955 skartační referent Leopold Korotvička, od 1. 7. 1959 Rudolf Bačák; **1. 2. 1956** obsazeno místo referenta JSAF – Stanislav Makovička. I jihlavské oddělení vydávalo od roku 1956 *Archivní zpravodaj – Oběžník*. Do března 1960 vyšlo deset čísel. Autoři **František Hoffmann**, **Karel Horák**, 1960 - poslední číslo - **Jan Janák**: *Tematické rejstříky k prezidiálním spisům okresních archivů*; **Ivan Štarha**: *Stav farních archivů a jejich pořádání*.

Z podnětu Františka Hoffmanna se při AO KSMV ustavila 6. června 1958 **krajská archivní rada**, která navázala na poradní sbor archivářů při bývalém krajském archivu v Telči z období před r. 1954. Jmenování sem měli být 2-3 zástupci SA, 1 zástupce arch. odd., 3-4 zástupci archivů NV, 1 za PA, jako hosty zvát zástupce odboru kultury KNV, zástupce muzeí. Předsedou se stal František Hoffmann, místopředsedou Antonín Verbík. Úkolem Krajské archivní rady bylo sledovat:

1. postup vnitřních archivních prací
2. péče o všestranné využívání archivního materiálu,
3. publikační činnost
4. spolupráce s jinými kulturně osvětovými institucemi v kraji i mimo kraj.

Jedním z prvních úkolů bylo vytvořit Bibliografii Jihlavského kraje - vše o kraji, jeho institucích, podnicích, do r. **1848** resp. **1868**, měli zpracovávat pracovníci archivů, muzeí, soustřeďovat v 2. odd. SA Telč v Jihlavě.

Archivní oddělení KSMV ve Zlíně/Gottwaldově zahájilo činnost **1. 7. 1954**, šéfem náčelník poručík František Prokeš, od 1. 10. 1959 kapitán Bedřich Dohnal. Referent pro skartace **1. září 1954** Petr Nezval, 1. 11. 1955 referent pro PO Josef Tomeček, 1. 1. 1955 referent Pro JSAF Bohumil Marušák, 15. 2. 1955 referent pro SA a ANV Lubomír Kovář. Lidé bez teoretické přípravy, žádný vysokoškolák.

Správní reorganizace od **1. 4. 1960**. Archivní oddělení KSMV Jihlava a Zlín zanikly k **31. 3. 1960** a jejich kompetence převzalo AO KSMV Brno. Do čela postaven náčelník Evžen Janda, posíleno o druhého náčelníka a administrativní sílu. Z odborných pracovníků nahradil **Ivan Štarha** Blaženu Bolečkovou a **Blažena Jančálková** Miroslava Kuchtou. Referent pro JSAF a referent pro ANV připravovali delimitaci sbírkových a archivních fondů ze SA do ANV – Sbírkou pozemkových knih (C 17), sbírka vyskartovaných soudních spisů (C 42).

Archivní věstník vycházel jen do poloviny roku 1961, připravená metodická čísla AS zamítla, metodiku mají vydávat jen centrální tiskové orgány. Vydána informační pomůcka o materiálu do znárodnění uložených v PA – nejdříve strojírenské a železářské podniky Jihomoravského kraje, kritika – nepokračovalo se. Přistoupilo se k přípravě stručného průvodce po fondech podnikových archivů do znárodnění.

V roce 1963 se vytvořil archivní poradní sbor, který doporučoval zpracování a vydávání pomůcek, často konflikt s AS MV. Procházely jím i další publikace OA – 1965 Jan Skutil: *Olešnické pergameny*; inventáře *Archiv města Valtice, A města Letovice*.

Archivní oddělení KSMV v Brně ukončilo svou činnost 30. 6. 1966 – začleněním do Státního archivu Brno – jako kontrolně-instruktažní skupina (zcivilnění archivnictví). Funkce náčelníka a bezpečnostního referenta zanikla.

Státní oblastní archiv v Brně (1960-1989) (str. 162 – 175)

Působnost na celý Jihomoravský kraj – tj. ke SA Brno s pobočkou Kunštát a Rájec nad Svitavou připojen SA Jihlavského kraje v Telči s pracovišti v Jihlavě, Žďáře nad Sázavou, Třebíči a Moravských Budějovicích a SA Gottwaldovského kraje v Uherském Hradišti s pracovištěm v Kroměříži a depotem v Gottwaldově.

Rozhodnutí fondy s okresní působností budou delimitovány do OA. Archiv shromáždil cca 48 300 bm archiválií – pod delimitací se předpokládalo, že zůstane cca 40 000 km.

Fondy **A** – stavovské a samosprávné – 41 fondů

B – fondy politické správy – 259

C – fondy soudní správy – 105

D – fondy finanční správy – 153

E – fondy církevní správy – 92

F – fondy velkostatků – 225

G – sbírky, literární archivy, archivy spolků, korporací a rodinné archivy – 278

H – hospodářské fondy a podnikové archivy – 36

Nová doba přinesla časté střídání osobností v čele SA

JUDr. Alois Kocman – zahynul tragicky na cestě do depozitáře Kunštát u Lipůvky 20. 7. 1960.

Následně byl 1. 9. 1960 ustanoven vedoucím A **PhDr. Jíří Radimský** (15. 5. 1919 – 5. 7. 1965), nečekaně zemřel.

Následně pověřen vedením A profesor **Miroslav Trantírek** (26. 7. 1923 – 22. 11. 1985), pro nepřítel nadřízených orgánů pouze pověření do 30. 6. 1966.

K 1. 7. 1966 do čela A postaven jako ředitel prom.hist. **Antonín Verbík** (18.1.1934-23.12.1986), který k 30. 6. 1972 přešel do Historického ústavu ČSAV – pobočka Brno.

Od 1. 7. 1972 navázal **PhDr. Vladimír Voldán**, CSc., do 26. 1. 1976,

následně pak do 31. 12. 1979 **PhDr. Milada Wurmová**, která archiv řídila již za Voldánovy nemoci.

Od 1. 1. 1980 následoval příslušník ministerstva vnitra **Ladislav Doubek**,

Po něm 1. 8. 1987 převzal funkci ředitele od **JUDr. Jaromír Charuza**, který byl odvolán po výstražné stávce archivářů 15. března 1990.

SA sloučený 1. 7. 1966 s archivním oddělením KSMV bylo rozděleno na 3 oddělení:

I. oddělení – fondy A, B, C, D, E a sbírky, fondy korporací, pozůstalosti zn. G

II. oddělení – fondy F – velkostatky a rodinné archivy

III. oddělení ochrany a využívání JSAF, konservační a fotografická dílna, skupina administrativně hospodářská.

Dne 21. 8. 1968 pro pracovníky centrály SOA den volna – budova KNV byla hned ráno obsazena okupačními vojsky, z rohových oken – včetně ředitelny mířily do ulic města kulometry. Pracoviště

Cejl obsadila sovětská vojska – zde A mimo provoz několik týdnů. Od dubna 1970 odstartovaly stranické prověrky. Vysokoškolákům bylo zrušeno členství v KSČ, jedna pracovnice ze strany vyloučena. Pro všechny postižené nastalo období osobní a finanční persekuce. Nikdo nebyl donucen opustit archiv, z funkcí vedoucích museli odejít pracovníci, kteří neprošli prověrkami. V 2. pol. 70. let ovládala archiv stranická skupina pevně napojená na organizaci KSČ na KS SNB, kterou neustále informovala o dění v A. I drobné prohřešky pracovníků projednávány na kádrovém odboru KS SNB. Neúnosné poměry způsobily, že v této době odešla celá jedna generace mladých odborníků. Toto období paradoxně skončilo ustanovením pplk. dr. Ladislava Doubka do fce ředitele. Až tříměsíční kádrové řízení nepřispívalo k posílení mladého odborného personálu, naopak přibývalo nekvalifikovaných sil, důchodců z krajské správy, manželek a dcer funkcionářů KS SNB.

Poslání přebírání, delimitace, pořádání, tvorba inventářů, tematických rejstříků.

Inventáře např. fond velkostatku Židlochovice, Rodinný archiv Berchtoldů, Inventář k Cerroniho sbírce a třísazkový Rodinný archiv Dietrichštejnů.

Edice Tereziánský katastr moravský 1962 – metodicky nové zpracování

Podíl na prvním svazku Historického místopisu Moravy a Slezska v letech 1848-1960, který v roce 1966 začalo vydávat Nakladatelství Profil Ostrava, pod patronací olomoucké university.

Rozvíjela se konzervátorská dílny práce pro SOA i pro OA .

Konaly se pravidelné konference jihomoravských archivářů.

Vydávaly se sborníky k jubileu archivu (*150 let Státního oblastního archivu v Brně*) v roce 1989;

Sborník k nedožitým padesátinám dr. Radimského – 1969.